

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ¹

Глобальні трансформації, що відбуваються на світовому рівні, тотальна діджиталізація, реформи в політичній та соціально-економічній галузях провокують появу значного обсягу інформації, коли складно виокремити істину від фейку. В Україні ситуація загострюється повномасштабним вторгненням РФ та воєнними діями, нато-мість ментальна війна, яку веде країна-агресор, завдає не меншої шкоди. Значна частина громадян України більше року живуть в умовах тотального стресу, щоденного перегляду та читання новин, які поступають з різних джерел, і дуже часто є провокаційними, неправдивими. Тож, сьогодні як ніколи постає нагальна необхідність формування критичного мислення громадян, що сприятиме не лише здатності ефективно аналізувати інформацію та робити адекватні висновки, а й збереженню власного ментального здоров'я.

Проблема формування критичного мислення особистості сьогодні є доволі популярною, зважаючи на її актуальність, і досліджується зарубіжними (Т. Bartell, J. Dewey, L. Elder, M. Lipman, C. Meredith, R. W. Paul, K. Popper, J. L. Steele, Ch. Temple, D. Halpern, A. Fisher та ін.) та вітчизняними (О. Караман, В. Кремень, В. Курило, О. Пометун, М. Починкова, Г. Соріна, С. Терно, О. Тягло, Г. Ущাপовська, В. Ягоднікова та ін.) ученими.

Звісно, що процес формування критичного мислення громадянина в умовах воєнного стану в державі набуває іншого сенсу, адже провідною метою виступає навчити особистість будь-якого віку ефективно працювати з інформацією, що надходить з різних джерел (ЗМІ, соціальних мереж, через мережу Інтернет з використанням того чи того гаджету).

Отже, *метою* розвідки є аналіз проблеми формування критичного мислення громадян України в умовах воєнного стану.

Визначимось із сутністю категорії критичне мислення, що сьогодні здебільшого розуміється як тип мислення, що на основі поєднання логічних та рефлексивних навичок у процесі роботи з інформацією дозволяє робити аргументовані оцінки і висновки, приймати обґрунтовані рішення, створювати нові ідеї в умовах невизначеності крізь призму наявних ціннісно-сміслових орієнтацій людини (С. Бадер, М. Починкова).

Виходячи з такого розуміння сутності провідного поняття, стає очевидним, що процес формування критичного мислення має бути систематизованим, спеціально упровадженим у закладах освіти різного типу. Саме тут постає одне з найбільш болючих питань — як задіяти тих громадян, які наразі не отримують освіти, до послі-

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/002.

довного процесу формування такої риси мислення як критичність? Беззаперечно, ми сьогодні говоримо про освіту упродовж життя та самоосвіту, натомість, залишається частка громадян, зокрема похилого віку, які звикли тотально довіряти ЗМІ та інформації від офіційних посадовців.

Ситуація ускладнюється тим, що чимало українців мають родичів та близьких на території РФ або на тимчасово окупованій території, так чи так підтримують зв'язки, і у процесі повсякденного спілкування стикаються з нарративами, що нав'язує країна-агресор.

Отже, сьогодні важливо розробити та упровадити технологію формування критичного мислення в будь-якому закладі освіти, а також у систему неформальної та інформальної освіти, створити відповідні безкоштовні курси для всіх категорій населення з метою формування у них критичного мислення.

Визначаємо, що технологія формування критичного мислення розуміємо як цілеспрямовану, заздалегідь спроектовану, планомірно реалізовану, упорядковану сукупність дій щодо реалізації педагогом певних методів, засобів і прийомів, спрямованих на формування критичного мислення особистості. Така педагогічна технологія є різновидом інноваційної особистісно зорієнтованої технології, що модернізує традиційну освітню систему на всіх рівнях, і яка ґрунтується на активізації й інтенсифікації мисленнєвої діяльності особистості, спрямовану на критичне розмірковування через застосування сукупності специфічних форм і методів, застосування яких зумовлено метою й результатами технології.

Технологію формування критичного мислення важливо сьогодні інтегрувати в освітніх процес усіх закладів освіти, починаючи з закладів дошкільної освіти. Звісно, що у дошкільника складно сформувати критичність мислення в повному обсязі, адже він тільки починає активно пізнавати світ, усвідомлювати сутність речей та явищ. Натомість, можемо говорити про формування здатності ставити запитання, висловлювати власну думку, добирати елементарні аргументи тощо.

У молодшому шкільному віці коло компетенцій розширюється і учень здатен не лише ставити запитання, а й самостійно шукати інформацію з різних джерел, аналізувати її на елементарному рівні, робити висновки щодо правдивої та фейкової інформації. Оскільки технологія формування критичного мислення володіє широким спектром методів, то у початковій ланці доцільно використовувати такі: «Знаємо – Хочемо дізнатись – Дізналися», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Вірні / Невірні висловлювання», «Читання з зупинками» тощо.

Середній і старший шкільний вік – сензитивний період для формування критичного мислення особистості, адже він співпадає з пошуком власних ідеалів та цінностей. А від того, які ціннісні орієнтації особистість візьме за основу, багато в чому буде залежати вектор критичного осмислення інформації. На етапі навчання в середній школі варто використовувати більш ускладнені методи: «Припущення на основі запропонованих слів», «Читання з маркуванням», «Лінія цінностей», «Обговорення проблеми в загальному колі», «Сенкан», «Лепбук» тощо. А для учнів старшої школи такі методи як: «Концептуальна таблиця», «Інтелект-карта», «Діаграма Вена», «Валіза», «М'ясорубка», тощо.

Здобувачі вищої освіти – це та категорія громадян, які обов'язково мають оволодіти критичним мисленням на високому рівні, на чому наголошують чимало дослідників (Є. Архіпова, М. Починкова, В. Ягоднікова), адже саме вони можуть стати популяризаторами цього тренду. Не дарма критичне мислення сьогодні називають однією з важливих навичок XXI століття. У вищій школі доцільно використовувати розмаїття всіх методів технології, з урахування специфіки освітніх компонентів, тем, модулів та відповідно до тих компетентностей, що передбачено державним стандартом. До найбільш вдалих зараховуємо: «Концептуальні таблиці», «Мозковий штурм», «Кола Ейлера», «Діамант 9», «Еліас», «SWOT-аналіз», «Павутинка дискусії», «Папір по колу», «6 чому» тощо [1; 2].

Якщо вищезазначені категорії громадян задіяні в перманентному освітньому процесі, то ті, хто вже працює, мають змогу періодично підвищувати кваліфікацію як в межах вишів, так і самостійно. Тут є необхідність розробки додаткових курсів, або інтеграція технології формування критичного мислення в ті курси, що потрібні громадянам для підвищення кваліфікації.

Але найбільша проблема полягає в тому, що цілковита більшість громадян не задіяні в освітньому процесі і систематично формувати у них критичність мислення неможливо. Означена проблема має бути вирішена спільними зусиллями науковців та держави.

Вважаємо це перспективами наших подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Починкова М.М. Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки дис. 13.00.04. Старобільськ, 2021. 571 с.
2. Ягоднікова В.В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти*. 2009. 11(1). С. 190–196.

Лідія БОНДАРЕНКО
(Херсон, Україна)

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ «МАСОВА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ» ДЛЯ МАЙБУТНІХ СЛОВЕСНИКІВ

Позакласна робота зі здобувачами освіти – важлива складова професійної діяльності вчителя української мови та літератури. Цей напрям роботи майбутніх фахівців традиційно розглядається під час вивчення обов'язкових компонент «Методика навчання української мови» і «Методика навчання української літератури». Згідно з освітньою програмою 014 Середня освіта (Українська мова і література), затвердженою вченою радою Херсонського державного університету, у 2022–23 н.р. для здобувачів третього курсу другого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.01 українська мова і література викладалася вибіркова компонента «Масова позакласна робота сучасного вчителя». Це дало